10. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLERDE SANAT EĞİTİMİ

Güzel sanatlarda muvaffak olmak, bütün inkılâplarda başarıya ulaşmak demektir. Güzel sanatlarda muvaffak olamayan milletler ne yazık ki, medeniyet alanında yüksek insanlık sıfatı ile yer almaktan ilelebet mahrum kalacaktır.

Mustafa Kemal ATATÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Serpil DEMİREZEN[*]

Dr. Nagihan UYSAL[**]

1. GİRİŞ

Sanat, insan ruhunu besleyen en önemli unsurlardan biridir. Sanat eseri yalnızca estetik önem taşıyan bir varlık değil, aynı zamanda ortaya çıktığı dönemin siyasal, sosyal, ekonomik kültürel vb. özelliklerini de yansıtan bir aynadır. Bu yönüyle sanatın farklı eğitim kademelerinde derslerle bütünleştirilerek kullanılması, öğrencilere geçmişi tanıyarak bugünü anlamlandırma ve geleceğe yönelik çıkarımda bulunma imkânı sağlar.

Temel derslerin sanatla zenginleştirilmesi öğrencilere farklı öğrenme yaşantıları sağlamanın yanı sıra, öğrencilerin estetik bakış açısı kazanmalarına, entelektüel açıdan gelişmelerine ve kültürel birikimlerini arttırmalarına yardımcı olur. Sanat, sosyal bilgiler yapısını oluşturan disiplinlerden biridir. Sanatın eleştirel düşünme ve empati gibi becerileri geliştiren, estetik değerini kazandıran, geçmiş dönemlere ışık tutan, duygu ve düşüncelere hitap eden, toplumların kültürel birikimlerini yansıtan özellikleri sosyal bilgiler öğretimi için önemli unsurlardır. Bununla birlikte, sosyal bilgiler öğretim programının kazanımlarına uygun hazırlanacak sanat etkinliklerinin, dersin yoğun bilişsel yapısına duyuşsal bir zenginlik katması mümkündür.

Bu bölümde sanata ilişkin temel kavramlar açıklanmış, ardından sanat eğitiminin amacı ve önemine değinilmiş, sanat akımları hakkında bilgiler verilmiş, sanat eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler sıralanmıştır. Sosyal bilgiler der-

* Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimleri Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye, serpil.demirezen@gmail.com

** Milli Eğitim Bakanlığı, Görsel Sanatlar Öğretmeni, uysalnagihan@hotmail.com

sinde sanat eğitimi, öğretim programı bağlamında ele alınmış, bu alanda yapılan akademik çalışmalar incelenmiştir. Bölüm sonunda sosyal bilgiler dersinde sanat eğitimi için etkinlik planı örneğine yer verilmiştir. Sanatın çok geniş bir yelpazesi olduğu (sahne sanatları, ses sanatları, söz sanatları vb.) ve hepsine değinmek mümkün olmadığından bölüm genelinde aktarılan bilgiler plastik sanatlar ile sınırlandırılmıştır.

Sosyal bilgileri oluşturan disiplinler nelerdir?
(*Aklınıza gelen ilk beş disiplini yazınız*).
1……
2……
3……
4……
5……
Cevaplarınız arasında "Sanat" var mı? Eğer yoksa üzülmeyin. Bu bölümü okuduktan sonra sanatın da sosyal bilgileri oluşturan diğer disiplinlerden ilk aklınıza gelenler kadar önemli olduğunu kavrayacaksınız.

2. TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Sanat

Sanat insanlığın varoluşundan bu yana yaşamın içine kök salmış, insanın gelişmesi ile farklı anlamlar, duygular, deneyimlerle gelişmiş üstün bir yetinin ürünüdür.İlkel toplumların yaşamsal ihtiyaçları, korku, inanç, mutluluk gibi duyguları, canlılara ve doğaya karşı verdiği mücadelelerin ürünü olarak sanat, yaşamı şekillendirmiştir.

Tarihsel serüvende, bugüne değin, genel ifadesi ile "duygunun, tasarının güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tümüdür ve yaratıcılığın sonucudur. Sanat, her şeyden önce bir olgudur, bir gerçekliktir. Sanat bir ürüne dönüştüğü noktada anlam kazanır ve hafızalarda yer eder (Erinç, 2009).

Sanat görünmeyeni görünür, duyulmayanı duyulur hale getirmek marifetidir… Sanatta görünmeyen unsurlar ruhi olan unsurlardır. Canlılarda olduğu gibi insanlarda da ihtiyaçlar ve ruhi hareketler yeni fonksiyonlara sürükler, hür fonksiyon kendine uygun malzemelerle yeni formlar ve yeni teknikler yaratır ve bu suretle maksadına erişmeye çalışır. El ve diğer uzuvlarımızı kullanarak çeşitli işler ve eşya yapmak, nihayet sanat böyle doğar (Artun ve Aliçavuşoğlu, 2009, s.535). Sanatın görevi, bütün insanların yaşantısını ona kendi yaşantısı gibi yaşatmaktır. Sanat, bu görevi yerine getirerek gerçeğin değiştirilebileceğini ve denetlenebileceğini ve bir oyuna dönüştürülebileceğini kanıtlar (Fischer, 1995).

Tarih boyunca her uygarlık kendine has sanatsal bir üslup geliştirmiştir. Sözgelimi, Mısır uygarlığına ait resimler, Antik Yunan heykelleri ya da Selçuklu mimari yapıtları kendi içinde özgün bir karakter barındırır ve ayırt edilebilir. Bu özgünlük ve teklik sanatı evrensel kılan temel ilkelerdir (Artut, 2001). Çağdaş yaklaşıma göre aşağıdaki şekilde bir sanat sınıflandırması yapmak mümkündür:

Tablo 1. *Sanatın Sınıflandırılması*

Ses Sanatı	Söz Sanatı	Görsel Sanatlar	Karma Sanatlar
Müzik	Edebiyat	Resim,heykel, mimari, seramik…	Sinema, dans, bale…

(Erinç, 2009'dan düzenlenerek aktarılmıştır.)

2.2. Estetik

"Estetik" sözcüğü Grekçe «aisthesis» ya da «aisthanesthai» sözünden gelir. «Aisthesis» sözcüğü, duyum, duyulur algı anlamına geldiği gibi, «aisthanesthai» sözcüğü de, duyu ile algılamak anlamına gelir. Estetik, bu anlamda duyulur algının, duyusallığın sağladığı bilgi ile ilgili bir bilim olarak düşünülmektedir (Tunalı,1998, s. 13). Daha çok sanat felsefesinin konıusu olarak ele alınan estetik kavramına ilişkin konular ilk kez Yunan felsefesinin iki önemli filozofu Platon ve Aristotales tarafından ortaya koyulup tartışılmıştır (Kavuran ve Dede, 2013). Aristotales'e göre, estetik bir orantı, uyum ve düzendir. Yüzyıllar öncesinden belirlenen bu ölçütler estetiğin evrensel ölçütleridir, herhangi bir sanat alanına uyarlanabilir. Bir resimdeki renk uyumu veya müzikteki güzel bir harmoni o eserin yapısındaki düzeni gösterir.Karmaşanın içinde estetik değerler yakalamak mümkünken, simetri ve ahengin tekrara düşerek estetik ilkelerden uzaklaşması da mümkün olabilmektedir.

Tunalı (1998) estetiğin bir bilim olarak görüldüğünü belirterek ortaya çıkışı ve isimlendirilmesi hususunda şu açıklamayı yapmıştır: "Estetik dediğimiz bilimi kuran ve ona bu adı veren Chr. Wolff'un bir öğrencisi olan Alexander G. Baumgarten'dir (1714-1762). A. G. Baumgarten, 1750-1758 yıllarında yayınladığı *Aesthetica* adlı yapıtıyla, ilk kez böyle bir bilimi temellendirir, onun konusunu belirler ve bu bilimin sınırlarını çizer." Tunalı (1998), Baumgarten'in Aesthetica adlı eserinde yer alan estetik tanımını değerlendirerek estetiğin; "duyusal bilginin bilimi" olarak ifade edildiğini belirtmiştir.

Estetik, sanatın duyulara/hislere hitap eden yönü ile doğrudan ilişkilidir. Bu noktada sanat eserine estetik açıdan yaklaşım için kullanılan "estetik bilinç, estetik tavır" kavramları göze çarpmaktadır. Aşağıda bu kavramlara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Güzel dediğimiz bir doğa parçasını ya da yine güzel bulduğumuz bir sanat yapıtım estetik olarak algılamak, onu- kavramak, ancak estetik obje karşısında belli bir tavır almak ile olanak kazanır. Bu belli tavır alma *'estetik tavır alma'* diye nitelendirilebilir. Bunu bir başka örnek üzerinde daha göstermek istersek: Bir portakal bahçesine giren bir kimse, eğer ağaçların ne tür portakal ağaçları olduğu sorusu ile bahçeye bakarsa, bu bilgisel - entelektüel bir tavır olur. Eğer "bu bahçe bu yıl ne kazanç sağlar?" sorusuyla bahçeye bakarsa, aldığı tavır pratik-ekonomik bir tavır olur. Başka başka biri çıkar da aynı portakal bahçesini salt bir renk harmanisi olarak görür ve yalnızca hoşlanarak, haz duyarak bahçeyi seyrederse, böyle bir tavır estetik tavır olmuş olur (Tuna,1998, s. 23).

Estetik bilinç kavramı ise *estetik haz, estetik zevk, estetik his, estetik duyarlılık, estetik beğeni, estetik idea* gibi kavramlarla doğrudan ilişkilidir. Örneğin estetik duygu dış âlemin hadiselerine psikolojik bir reaksiyon olarak değerlendirilebilir. Estetik haz ise duygusal olarak estetik münasebete eşlik etmektedir. Bu münasebet heyecan ve onun idraki yoluyla ifade olunur. Estetik his bir taraftan estetik heyecanı yani güzellikten alınan sevinç, yücelik ve kahramanlıkla karşılaştırdığımız zaman geçirdiğimiz heyecanı, hayatta ve sanatla aldığımız trajik ve komik duyguları; diğer taraftan da estetik izlenimleri coşkulu duyabilme yeteneğini kendisinde ihtiva eder. Estetik his vasıtasıyla bireyin estetik algı ve faaliyeti yansıtılır. Estetik hisler, estetik bakışlar, zevkler ideallerle ilişkide kendisini ifade etmektedir (Ömerustaoğlu, 2007, s. 23).

2.3. Yaratıcılık

Yaratıcılık, insan yaşamının her aşamasında, insanlığın evriminin tüm yönlerinde yer alan temel bir yetenek ve insan tarafından ortaya koyulmuş her üründe bulunan temel bir öğedir. Yaratıcık, bilim ve teknikten sanata, ekonomiye hayatımızın her alanında ortaya ürün koyulabilecek bir olgudur ve normal zekâ seviyesine sahip her insan ortaya yaratıcı bir ürün koyabilir (Buyurgan, 2012).

Yaratıcılığın kavram olarak pek çok tanımı ve açıklaması vardır. Eğitimin vazgeçilmez amaçları içinde yer alan yaratıcılık, sanat eğitimi ile neredeyse özdeşleştirilmiş gibidir. Sanat eğitimi ile yaratıcılığın birlikte anılması 1940'lı 50'li yıllara rastlar. "Yaratıcılık" bu dönemde sanat eğitiminin söz dağarcığına girmiştir. Çocukları yaratıcık adına anlatımlarında, kendilerini anlatmada özgür bırakmak, öğretim adına özgürlüklerini kısıtlamamak bu yaklaşımın söylemleridir (Kırışoğlu, 2014, s. 15).

Günlük hayatın içerisinde yaratıcılık, sanat ürünleri için geçerli olduğu kadar, bir takım yaşam durumları ve toplumsal ilişkiler için de geçerlidir. Günümüzde,

sanatsal yaratıcılık kadar, bilim ve teknikteki yaratıcılık da ön plandadır. Ancak hala, sanılmaktadır ki, bilim ve teknikteki yaratıcılıkta, sanatsal yaratıcılıkta olduğundan daha başka yetenekler etkilidir ya da sanatsal yaratıcılık çok faklı bir yol izlemektedir (San, 2019). Sanatsal yaratıcılık, içinde öznel duyguları, deneyimleri ve özgün bir tavrı barındırır ve tüm bu bileşenler bir ürüne dönüşür.

Yaratıcılık, insan hayatının her döneminde, insanlık tarihinin her evresinde görülmüş temel bir yetidir ve her insanda farklı oranlarda bulunur. Yaratıcı süreçte; merak, endişe, araştırmacı ruh, eleştirel düşünme, özgünlük, çözüm üretme, orijinallik gibi kavramlar, sonucu etkiler. Bilimde, sanatta, teknolojide ve diğer tüm disiplinlerde yaratıcılık esas olmaktadır. Yaratıcılık, kişilerin doğuştan getirdikleri bir özelliktir. Her insanda az veya çok bazı yaratıcı belirtiler ve özellikler vardır. Yaratıcılık sınırları olmayan, geliştirilebilen bir eylemdir. Öğrenilmez fakat uygun koşullar sağlandığı takdirde geliştirilebilir(Artut, 2001, s.120).Yaratıcı eylem sonucunda, ürün olarak ortaya çıkan şeyler çeşitlilik gösterebilmektedir. Sözgelimi; bir beste, bir şiir, bir mobilya, özel dikim şık bir elbise, hatta yeni bir yemek tarifi, yaratıcı biçimde döşenmiş bir mekân veya yaratıcılık etkileri olan bir doğum günü töreni de olabilir.

Düşünme biçimleri, yaratıcı kişilik özelliklerini ortaya koymaktadır. Kazanılmış bilgiyi işleyen iki tür düşünme biçiminden söz edilebilir. *Yakınsak düşünme*; beklenen, olağan yanıtlara yöneliktir. *Iraksak düşünme* ise önceden hiçbir şeyin belirlenmemiş olduğu, faklı açılardan yürüyen, özgürce yol alan, özgün düşünceyi ortaya koyan düşünce biçimidir. Sanat eğitimi ıraksak düşünceyi esas alan, bireyin özgürce düşünüp, bilgiyi işleyebileceği bir alandır.

Bu noktada sanat eğitimcisinin ıraksak düşünceyi destekleyen, araştıran, eleştirel düşünmeyi teşvik eden, yaratıcı kişilik özelliğine sahip olması öğrencilerin yaratıcılığının da gelişmesinde etkili olacaktır. Çünkü yaratıcılık, deneyim ve bilgiler arasında yeni ilişkiler kurar ve sorunlara yeni çözüm önerileri getirir (San, 2019). Iraksak düşünme becerisinin yaratıcılığa etkisi;zaman içerisinde görsel kültür olarak çocuğun imge dünyasında yer alır ve sanatsal gelişiminin doğal süreçler içerisinde oluşmasını sağlar. Çocuk birikim yaptığı imgelerle tasarım yapabilme, üretme ve ürettiğini ifade edebilme becerisini geliştirir.

Geleceği kuracak olan gençlerin görsel eğitim ve diğer sanat dalları ile ilgili eğitim almaları, kendilerinin ve diğer toplumların geçmişten kalan sanatsal miraslarına ve gelecekte üretilecek olanlara bakışlarını da yönlendirir. İşte tüm bu nedenlerden dolayı sanat ve görsel sanatlar dersleri sosyal ya da fen dersleri kadar önemlidir (Südor, 2006, s.6). Yaratıcılığı doğrudan etkileyen sanat eğitimi, çocukların ve gençlerin diğer disiplinler arasında da bilgi transferi yapabilmesini sağlayarak, gelişimlerine katkıda bulunmaktadır.

3. SANAT EĞİTİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Sanatın insanlık tarihi ile yaşıt oluşu, sanat eğitimi için de geçerlidir, çünkü sanatın olduğu yerde bir anlamda sanat eğitimi de vardır. İlkçağ düşünürlerinden Sokrates'in sorup buldurma yöntemiyle yaptığı ikili konuşmalar ya da Mısır'da firavun mezarlarını resimleyen ustaların yardımcılarına öğrettikleri ve Rönesans sanatında usta-çırak geleneği sanat eğitimi bağlamında düşünülebilir (Web Kaynağı:1).

Sanat eğitimi, bireyin yaratıcı güç ve potansiyellerini eğitmek, estetik düşünce ve bilinci örgütlemek için gereklidir. Sanat, bireyin sosyal ilişkilerini ayarlamasını, işbirliği ve yardımlaşmayı, doğruyu seçme ve ifade edebilmeyi, bir işe başlayıp bitirme sevinci tatmayı, üretken olmayı sağladığı için gereklidir. Sanat eğitimi, gözlem yapma, orijinalite, buluş ve kişisel yaklaşımları destekler. Pratik düşünceyi geliştirir. Bireyin el becerisini geliştirir ve sentez yapmasına yardımcı olur (Yolcu, 2009, s. 94). Çağdaş sanat eğitimi, temelde sanatsal etkinlikler yoluyla bireylerin ve toplumun içinde yaşadıkları çevreye duyarlı olmalarını sağlamaya, çevresi ile yararlı bir etkileşim içine girebilmelerine, estetik ihtiyaçlarını karşılamaya, ürün ortaya koyabilme ve yorumlama güdülerini doyurmaya, yaşantılarını daha anlamlı hale getirebilmelerine imkân vermeye yönelik düşüncededir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 9).

3.1. Sanat Eğitiminin Amacı

Sanat, bireyde estetik duyarlılığı geliştiren itici bir güçtür. Ancak bu gücü geliştirmek için sanatı çocukken tanımak ve içselleştirmek daha fazla etkili olur. Çocuk; çevresindeki nesnelerle iletişim halinde olur ve bu nesnelere estetik anlamlar yükler. Bu süreci günlük yaşamda karşılaştığı olaylar, kişiler, nesneler, deneyimler şekillendirir. Bu görsel imge dünyasının farkındalığı, sanat eğitiminin desteği ile oluşturulur.

Sanat eğitimi sayesinde kendi ülkesinden olmayan bir sanatçının eserini benimseyen, binyıllar önce farklı uygarlıkların yapmış olduğu sanat eserlerine değer veren ve onları koruyan, gelecek kuşaklara bir kültürel miras bırakmak için çaba gösteren insan veya toplumlar, sanat kültürünü almış empati yapabilen kişi veya toplumlardır denilebilir. Eğer dengesiz ve uyumsuz toplumlar istemiyorsak o toplumu oluşturan insanlara sanat eğitimi vermek gerekir. Çünkü sanat kültürü edindirmek ve toplumların uyumlu bireylerden oluşmasını sağlamak, sanat eğitiminin amaçlarından birini oluşturmaktadır (Mercin ve Alakuş, 2007, s. 18).Sanat eğitiminin temel amaçlarından biri, görmeyi, işitmeyi, dokunmayı, tat almayı öğretmektir. Çevresini tam manasıyla algılayıp, onu biçimlendirmeye yönelmek için bu gerekli ilk koşuldur. Yaşama bakmak değil, 'görmek', duymak değil, 'işitmek', ellerle yoklamak değil, 'dokunulanı duyumsamak' yaratıcılık için ilk aşamalardır (San, 2019).

Eğer Mimar Sinan'ın Selimiye Camisi ve Levni'nin minyatürleri, İbrahim Çallı'nın, Feyhaman Duran'ın resimleri, Mikelanj'ın Musa Heykeli, Leonardo da Vinci'nin Mona Lisa'sı hakkında yıllarca konuşulmamış ya da bu şaheserler hiç görülmemiş olsalardı, görkemliliklerini kesinlikle kaybederlerdi. Bu gösteriyor ki, bizim görsel- estetik – yaratıcı zekâmızdan gelen görsel bir dil vardır(Özsoy,2015. s. 44). Yaşamın, deneyimlerin, heyecanların, duygu dünyasının, estetik beğenilerin anlatıldığı bu dil etkili bir eğitim aracı olmaktadır. *Görsel sanatlar eğitimi* olarak yaşamın ilk yıllarından itibaren bireyin eğitim sürecinde başat kabul edilmektedir.Her yönü ile düşünebilen, yaratıcı birey oluşturabilmek için çok kapsamlı bir sanat eğitimi programına ihtiyaç duyulmaktadır. Bireyin yeteneklerini, yaratıcılık ve özgünlüğünü ön plana çıkarmayı hedef gören uygulamalar, zamanla estetik, sanat eleştirisi, sanat tarihi, sanat psikolojisi sanat felsefesi, sanat sosyolojisi, drama, müze eğitimi ve sanat eğitimi gibi alanları meydana çıkarmıştır. Bu kapsamlı eğitim anlayışı, bireyi her yönüyle ele alan, çok disiplinli eğitim metodu ülkemizde de uygulanmaktadır (Uysal, 2016).

Günümüz sanatı yalnızca renklerin, biçimlerin, seslerin, hareketlerin uyumlu birlikteliğinden doğan güzellikler yaratmakla yetinmeyip; tarihsel, kültürel, toplumsal ve politik olay ve olguları eleştirel bir yaklaşımla irdelemeye yöneliyorsa, sanat ve kültür eğitimi de bu dinamikleri dikkate almak zorundadır. Bu bağlamda; sanat eğitiminin amacı, öğrenciyi; çevresine, olaylara eleştirel yaklaşan, araştıran, sorgulayan, düşündüğünü özgürce ifade eden, değerler yaratan, bu davranışları ile kültürel yozlaşmaya karşı duran bireyler olarak yetiştirmek olmalıdır. Bilgi ve deneyim sanatta eğitim ve öğretimle sağlanır. Bilginin kaynağı çevredir, doğadır, sanat eserleridir, yaşam alanlarımızdır; görsel kültürün her türlü malzemesidir. Sonuç olarak, yaşadığımız çevre çok ve çeşitli imgelerle, uyaranlarla doludur. Bu imgelerin içinden çocuğun anlatımına en uygununu seçmesine olanak vermek ya da ona seçmeyi öğretmek yaratıcılığı geliştirmenin ilk koşuludur (Kırışoğlu, 2014).

Günlük hayatta her an karşılaşılan estetik tercihlerin, giyim kuşam zevkinin, dekorasyon arayışlarının, binaların, park tasarımlarının, hızla yükselen reklam sektörünün, görsel iletişim araçlarının ve bunun gibi pek çok estetik duyarlılık gerektiren yaşantıların hayatın ortasında yer aldığını görmekteyiz. Estetik yaklaşımlar; insanların yaşam biçimlerinin oluşmasında birinci derecede önemlidir. Bu yaşantılara yön verecek, estetik bilinç oluşturacak, güzeli görmeyi, gözü terbiye etmeyi sağlayacak olan tek şey sanat eğitimidir. Toplumsal sorunların çözümü, şiddet unsurlarının bireylerde bıraktığı olumsuz etkilerin bertaraf edilmesi, yaşamsal kalitenin yakalanması, soran, sorgulayan, eleştiren, yaratıcı, bireyselliği yakalamış insan olma yolunda kazanımlar sağlamak sanat eğitiminin temel hedeflerindendir.

3.2. Sanat Eğitiminin Önemi

Sanat eğitimi; bireyin duygu, düşünce ve izlenimlerini anlatabilme yetenek ve yaratıcılığını estetik bir düzeye ulaştırma amacıyla yapılan bir çabadır, gelişimsel bir süreçtir. Sanat eğitimi, estetik yargı yapabilme konusunda yardımı amaçlarken, yeni biçimleri hissedip, eğlenmeyi, farklılıkları kabullenmeyi, içselleştirmeyi ve heyecanlarını doğru biçimlerde yönlendirmeyi öğretir. Akademik eğitim, bilim ve sanatın işbirliğine dayandırılmalıdır. Sanatın da bilimin de amacı yaşama, toplu-ma, insanlığa hizmet etmek ve yeniyi keşfetmektir. Sanata ve duyguların eğitimine önem veren okul ya da eğitim sistemlerinde duygular eğitilirken, zihinsel yetenek-lerin, düşüncenin, zekânın da geliştiği gözlenmektedir (Erbay, 2013). Bu noktadan hareketle sanat eğitiminin, yetenek dersleri haricindeki temel derslerin öğretim programlarına uygun şekilde yansıtılmasının, öğrencilerin hem akademik hem de sanatsal yönden gelişimlerine olumlu etki edeceği söylenebilir.

Beynin sol yarımküresi sözel, çözümsel (analitik), sayısal, mantıksal, akılcı düşünme biçimlerini geliştirirken, sağ yarımküresi sözel olmayan, sentezci, akılcı olmayan, sezgisel düşünme biçimlerine yöneliktir. Eğer bir öğretim programı tek yönlü oluşturulursa çocuğun/gencin gelişimi yarım kalır. Çocuğun hangi alanda olursa olsun yaratıcılığının ve başarısının artması için programda sağ yarım küre-sinin gelişmesine yönelik dersler olması gerekir. Fen alanındaki bir bilim adamı-nın da sezgisel, bazen akılcı olmayan ve sentezci düşünme biçimlerine ihtiyacı var-dır. İnsan, beyninin her iki yarımküresi ile bir bütündür. Eğitim sistemi içerisinde alacağı nitelikli bir sanat eğitimi, hangi alanda olursa olsun onun gelişimine artılar katacaktır (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s. 4).

Sanat eğitimi, insanın yaşam içerisinde estetik duyarlılık kazanarak, özgün ve yaratıcı düşünmesini destekleyen, farklılıkları hoş görebilen ve beslenen insanlar yetiştiren en etkili eğitimdir. Bu nedenle, insanı insan yapan değerlerin yok ol-maması için, eğitimin ilk kademesinden itibaren programlı bir şekilde sanat yo-luyla estetik eğitiminin eksiksiz uygulanması gerekmektedir. Estetik duyarlılığın geliştirilmesi; elbette ki, sanat eğitiminin gerektiği gibi verilmesinde saklıdır. Sanat eğitimci Herbert Read; sanat eğitimi konusunda uzun yıllar çalışmış ve yazıla-rında, sanat yoluyla eğitimin kişisel sevgilerin ve yeteneklerin açığa çıkarılmasını sağladığını savunmuştur (Kehnemuyi, 1995).Sanat eğitimi bu anlamda düşünül-düğünde sadece sanatsal yeteneği olan bireylere değil, aynı zamanda bu bireyle-rin dışındakilere de verilmesini gerektirir. Çünkü sanat eğitimi, bireylerin sadece yaratıcılıklarını ortaya çıkartmaz, o aynı zamanda bireyin ruhsal yönünün de do-yurulmasına yardım eder ve bu yönü ile genel eğitim bütünlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır (Mercin ve Alakuş, 2007, s. 19).

Buyurgan ve Buyurgan (2012) nitelikli (amacına uygun ve verimli) bir sanat eğitiminin birtakım faktörlerle mümkün olabileceğini belirtmiş ve bu faktörleri şöyle sıralamıştır:

- *Sanat eğitiminin varlığının, öneminin farkında olan bir bakış açısı*: Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu ve Yüksek Öğretim Kurumu sanat eğitiminin çocuğa ve gence kazandırdığı değerleri göz önüne alarak eğitimin her aşamasında programlarda gerektiği kadar yer almasını sağlamalıdır.
- *Çağın değişen ve gelişen şartlarına göre kendini yenileyen bir müfredat:*Müfredat programları, çocuğu/genci tanıyan alanında uzman eğitimciler tarafından hazırlanmalı, seviyeye uygun, kültürel değerlerin taşıyıcısı, çağın gelişen değerlerini içinde barındıran, yaratıcı, yapıcı ve üretken gençleri yetiştir meye yönelik olmalıdır.
- *Nitelikli sanat eğitimcisi*: Yaratıcı, üretken, karşısındakini anlamaya çalışan, cesaretlendiren, motive eden, alanında iyi yetişmiş, donanımlı sanat eğitimcileri öğrencilerin nitelikli yetişmesinde en olumlu faktör olurlar.
- *Yeterli ders saati*: teorik bilgilenme, Örneklerle bilgileri pekiştirme ve uygulamalarla kendini ifade etmeyi barındıran sanat eğitimi ve öğretimi,eğitimin her aşamasında seviyeye ve amaca uygun ders saati ile mümkün olur.
- *Amaca uygun fiziki donanım ve araç-gereç:* Öğrencilerin el becerilerinin geliştirilmesi, değişik yöntem ve tekniklerin öğretilmesi, uygulamalarla yaratıcılıklarının geliştirilmesi için atölyelerde amaca uygun alt yapı, araç ve gereçler olmazsa öğrenme ve kendini ifade etme yarım kalır.

4. SANAT ESERİ NEDİR?

Sanat eseri; insan süje (kişi) ile obje (nesne) arasında doğan estetik, tasarımsal bir üründür. Bu ürünü tasarlayan, meydana getiren kişi sanatçıdır. Bir şiir, bir roman, bir heykel ya da bir resim sanat eseri olabilir. Sanat eserleri; özne ve nesne arasında ortaya çıkan bilgi, his, deneyim sonucunda oluşan bir yapıttır. Sanat; bilim ve felsefenin tamamlayıcısı olarak, zamana, teknolojik gelişmelere ve yaşam koşullarına göre şekil alır, anlam kazanır.

4.1. Sanat Eserinin Özellikleri

Literatürde sanat eseri ve sanat eserinin sahip olduğu özelliklere ilişkin pek çok unsur belirtilmektedir. Sanat eserinin aşağıda belirtilen özellikleri literatürdeki belli başlı kaynaklardan (Artut, 2001; Gombrich, 1999; Lynton, 2004; Tansuğ, 1993; Tunalı, 1998; Turani, 2003) derlenerek aktarılmıştır. Buna göre bir yapıtın sanat eseri olabilmesi için gereken özellikler şöyle sıralanabilir:

- Her sanat eseri, özgün, biricik, kendine has bir takım özellikleri olan bir insan yaratısıdır. Sanat eseri kişiseldir. Yani o eseri ortaya koyan kişinin, yaşamsal deneyimleri ile oluşur.
- Sanat eserine ilgi duyan, onu yorumlayan ve ondan estetik bir zevk alan bir izleyici / dinleyici özneye gereksinim vardır.
- Sanat eseri ortaya koymak, yaratıcılık gerektirir. Sanat eseri kalıcıdır. Sanat eserinin kişide uyandırdığı haz hayatına etki edebilecek kadar kalıcıdır.
- Sanat eseri evrensel niteliktedir. Ortaya konan ürün, tüm insanlığın ortak malıdır.
- Sanat eseri estetik kaygıyla üretilir, yarar amacı güdülmez.
- Bir eserin biçimi ile anlatmak istediği içerik arasında yakın bir ilişki vardır. İçerik ve biçim birlikte bir bütündür, birbirini destekler ve tek başına eseri anlamlı kılmaz.

4.2. Farklı Sanat Eserlerinden Örnekler

Aşağıda farklı sanat eserlerinden örneklere yer verilmiştir. Bu bölümde yer alan örnekler ülkemizde resim, heykel, seramik, fotoğraf ve karikatür alanında ülkemiz sanatına değer katan sanatçıların eserleri ile sınırlandırılmıştır.

Nuri İYEM
100x64cm. Tuval Üzerine Yağlıboya-1980
(Web Kaynağı: 2)

Nuri İYEM (1915-2005)

1949 yılında Türk sanatını saran soyut eğilimler doğrultusunda resimler üretmeye başlar. Önce geometrik planlarda yerel nesneleri, özellikle kırsal kesim insanının günlük yaşamında kullandığı ve neredeyse bu yaşamı sembolleştiren testi gibi nesneleri bir kompozisyon düzeninde bir araya getirir. İyem resimsel anlatımın içeriğini vurgulayan açık ve yalın içtenliği gölgeleyen hiçbir gösterime ödün vermeden, sımsıcak ilişkileri, katışıksız duyguları resimler (Giray, 1997).

Ara GÜLER
"Hazzopulo Pasajında Köşe Kahvesi Beyoğlu İstanbul" Fotoğraf-1958
(Web Kaynağı: 3)

Ara GÜLER (1928-2018)

İstanbul'da doğan sanatçı; savaş ve foto muhabirliği yaptı. Pek çok ödül aldı. Aralarında ünlü İspanyol ressamlar Salvador Dali ve Pablo Picasso'nun yanı sıra İngiliz devlet adamı Winston Churchill, Nobel ödüllü yazar Bertrand Russell gibi dünyaca ünlü isimlerin fotoğraflarını çekti. Dünyayı gezerek, foto- röportajlar yaptı. Film ve belgesel çekti, kitap yazdı. Güler; Türk fotoğrafının ustalarından birisi olarak dünya fotoğraf tarihinde de seçkin bir yere sahiptir. İstanbul sokakları ve yaşamını konu alan pek çok yapıtı vardır.Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı tarafından sanatçının eserlerini dünyanın önemli kentlerine taşımak üzere "Ara Güler Fotoğraf Sergisi" düzenlenmiştir. Sergi 2019 yılı itibariyle Londra, Paris'in ardından Kyoto'da sanatseverlerle buluşmuş olup, ileriki dönemde New York, Roma ve Mogadişu'da gerçekleştirilecektir (Web Kaynağı: 4).

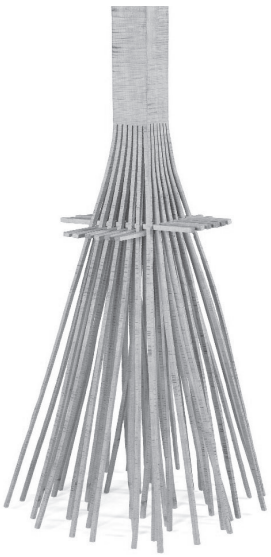

İlhan KOMAN
Derviş, 1970, ahşap heykel, 170x50x50 cm. Erdemci,Germaner ve Koçak (2008).

İlhan KOMAN (1921-1986)

1946-50 arasında kaldığı Paris'te çalışmalarını Şadi Çalık, Sadi Öziş ve Mübin Orhon'la birlikte kurduğu Soyut Sanat Atölyesinde sürdürmüş, taş alçı ve bakır levhalarla gerçekleştirdiği organik formlu ilk soyut heykellerini bu tarihte üretmiştir. Demirle çalışmaya 1956'da başlayan sanatçı, zaman zaman eski radyatör gibi hurdaları da kullanarak, dışavurumcu bir yaklaşımla malzemenin tüm olanaklarını en uç noktalara taşımıştır (Erdemci vd.2008, s. 152).

Erdinç BAKLA
Anadolu İdolleri. Hitit rüzgârı heykel sergisi (2006). (Web Kaynağı: 5)

Erdinç BAKLA (1939)

Ulusal değerlerden yola çıkarak, evrensel bir etki yakalanabileceğine inanan sanatçılardandır. Anadolu'nun tarihi mirasından esinlenerek, uygarlıkları çalışan seramik sanatçısıdır. Eserlerini Büyük Hitit İmparatorluğunu konu alarak yapan Erdinç Bakla, sanat hayatının ilk çalışmalarında 1960 yılında Hitit sanatının görsel sadeliğinden etkilenerek çalışmalarına başlamıştır. Hitit rüzgârına kapılmasını eski bir tutku olarak tanımlayan Bakla, öğrencilik yıllarında Hitit Uygarlığında kendi ruhunu bulduğunu fark etmiştir. Hitit heykellerini günümüz sanat anlayışı, form ve malzemeleriyle yeniden işleyen sanatçı, Türk sanatının gelişimini, özünden beslenerek ilerleyebileceğini düşünmektedir. Batıyı taklit etmek yerine orijinale, öze dönülmesi gerektiğinin önemini belirtmiştir (Uysal, 2016, s. 65).

Erol AKYAVAŞ
Kuşatma. 1982, 266x366 cm. Tual üzerine karışık teknik.
(Madra ve Dostoğlu, 2000).

Erol AKYAVAŞ (1932-1999)

Aslında mimar olan ve ancak Dünya coğrafyası üzerinde gezen, farklı kültürleri tanımayı seçen, özellikle de kaleler ve kent kültürü üzerinde yoğunlaşan araştırmalarını resimlerine taşıyan bir ressamdır (Giray, 2016).

Turhan SELÇUK-Karikatür.
(Web Kaynağı: 6)

Turhan SELÇUK (1922-2010)

Muğla Milas'da doğan sanatçının, henüz ortaokul yıllarında gazete ve dergilerde karikatürleri yayınlanmaya başladı. 1943 yılında dönemin en ünlü mizah dergilerinde karikatürleri yayınlandı. Pek çok karakteri okuyucu ile buluşturan Selçuk, yurt içinde ve dışında pek çok büyük ödüle layık görüldü.

5. AVRUPA'DA SANAT AKIMLARI

19. yüzyıl büyük değişimlerin yaşandığı, sanayileşmenin hız kazandığı, toplumsal açıdan yeni imkânların oluştuğu bir yüzyıl olmuştur. 20. yüzyıl ise modern sanat akımlarının hız kazandığı, çağdaş bilim ve teknolojik gelişmelerin etkisi ile soyut sanat anlayışının öne çıktığı, devingen bir yüzyıl olmuştur. Bu tarihsel süreçte, sanat akımları dünyadaki gelişmelerle paralel olarak değişim göstermiştir.

1. *Noktacılık- Pointilism*; renkli noktacıklar kullanarak çalışan yeni izlenimci bir grup sanatçı olarak, parlak ışık tonları gölgelerle bir tarz yaratmışlardır. Öncüsü, Fransız P. Signac'tır.
2. *Sembolizm*; bu akım manevi değerlerin ön plana çıkartılıp, maddi değerler reddedildiği, ayrıca dinsel öğelerin simgelendiği bir akım olmuştur. Öncüleri; E. Munch, G. Klimt'tir.
3. *Fovizm*; Paris'te bir sergide, parlak, doğal olmayan renk anlayışı, kaba bir sürüş tekniği ile oluşmuş bir akımdır. Öncüleri; C. Vlamink, M. Rouault, H. Matisse'tir.
4. *Ekspresyonizm*; Almanlara özgü olarak bilinen, 20. Yüzyılın en çok ses getiren akımı olmuştur. Dışavurumculuk olarak ifade edilir. Sanatın her alanında sözgelimi, edebiyat, tiyatro, müzik, sinema… gibi akımın etkileri görülmüştür. Duyguların önemli olduğu ve biçimi belirlediği bir akımdır. Öncüleri; E. Munch, P. Picasso, Van Gogh'tur.
5. *Kübizm*; 20. yüzyıl sanatına yön veren bir akımdır. Biçimin öne alınıp, rengin ikinci plana atıldığı, nesnelerin temel geometrik biçimlere dönüştürüldüğü bir akımdır. Öncüleri; P. Picasso ve G. Braque'tır.
6. *Futurizm*; gelenekçi yaklaşıma karşı ortaya çıkmış bir akımdır.Teknoloji ve makineleşmenin getirdiği sorunların betimlenmesi ölçü alınmıştır. Öncüleri; U. Boccioni, C. Carla, C. Balla'dır.
7. *Neo-Plastizm-* Stijl Grubu Geometrik biçimlerin ve ana renklerin egemen olduğu, kübizmden etkilenen bir akım olmuştur. Öncüsü; P. Mondrian'dır.
8. *Süprematizm*; soyut sanat hareketidir, geometrik biçimler kullanılmıştır. Öncüsü; C. Malevich'tir.
9. *Dada ve Sürrealizm*; 1. Dünya Savaşı sürecinde yaşanan bunalımın ve çöküntünün bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Öncüsü; M. Duchamp'tır.
10. *Pürizm ve Sosyal Realizm*; işçi ve köylü sınıfının üretimini ve toplumdaki sınıf çatışmalarını konu alan, sosyal gerçekliğin ön planda olduğu bir akımdır. Öncüleri; F.Leger, H. Daumier'dir.

11. *Taşizm*; Amerika'da ortaya çıkmıştır. Rastlantısallığın ön planda olduğu bir akımdır. Damlatma tekniği ve düzensiz, biçimli renk kullanımı vardır. Öncüsü; J. Pollock'tur.

6. ÇAĞDAŞ (MODERN) SANAT ANLAYIŞI

19. yüzyılın başından günümüze yönetim biçimleri değişmiş, monarşik düzenden demokratik parlementer düzene geçiş olmuştur. Bu süreçte bilimsel gelişmeler endüstrileşmeyi hızlandırmıştır. Monarşik yapılı toplumsal düzen değişmeye başlamıştır. Büyük çalışmalarla, değişim gerçekleşmeye başlamıştır. Araştırmalar ve buluşlar, çağdaş sanatın temelini oluşturmuştur. Monarşik yönetimlerin geleneklerine bağlı olarak gelişen plastik sanatların yerini endüstiyel, parlamenter ve demokratik değerlerle yoğrulmuş bir sanat anlayışı almaya başlamıştır. 19. Yüzyılın başından bu yana geçen zaman, aynı zamanda yeni bir çağın anlatım öğelerini hazırlayan bir ara dönem olmaktadır. Bu dönemde yapılan çalışmalar, etki ve tepki olayları ile oluşan organik bir gelişim göstermektedir(Turani, 2003).Soyut anlayışa dayalı modern sanat; sürekli bir yenilik ve değişim içinde olmuştur. Durağan değil, devingen bir tutum izlemiştir. 1960 sonrası bilimsel gelişmeler, Amerikan toplumunun dünya üzerindeki etkisi, yeni akımların doğmasını tetiklemiştir.

Çağdaş sanat anlayışı ile yakın dönemde ortaya çıkan sanat akımlarından bazıları şunlardır: (Artut, 2001'den düzenlenerek aktarılmıştır).

1. *Pop Art;* tüketim toplumlarının her türlü günlük yaşam görüntülerini yansıtan bir akımdır. İlk örneklerini İngiltere ve Amerika'da vermiştir. Öncüleri; R. Hamilton, A. Warhol'dur.
2. *Yeni Gerçekçilik- Art Nouveau*; varoluşçuluk felsefesinden esinlenen bir akımdır. Her türlü konu işlenmiştir. Soyut sanata karşı olan sanatçıların yapıtlarının özelliklerini kapsar. Öncüsü; Y. Klein'dir.
3. *Foto Gerçekçilik- Hiper Realizm*; bu akımda fotografik bir anlayışla figürler betimlenmiştir. Konular bütünlük göstermez.
4. *Optik Sanat*; renk, biçim ve çizgiler ile üç boyutluluk yanılsaması yaratan bir sanat akımıdır. İki boyutlu düzlemde, üç boyutlu etki oluşturulmaya çalışılmıştır. Öncüsü;V. Vasarely'dir.
5. *Çevre Sanatı, Olay Sanatı (Happening)*; bazı sanatsal girişimlerle, çevre, doğa ve yaşam ortamındaki sorunları ortaya koyup, beğeni yaratan görüntüler veren bir akımdır. Olay sanatında ise, yaşamın içerisindeki her türlü mekan kullanılabilir ve ışık, ses, resim, koku vs. gibi elemanlarla düzenek oluşturulabilir. Eleştirel yaklaşımları ifade edebilir. Öncüsü Amerikalı A. Karpow olmuştur.

6. *Kinetik Sanat;* ışık ve devingenliğin oluşumu ile meydana gelen görüntülerden oluşan yapının ortaya konulduğu bir akımdır. Öncüsü A. Calder olmuştur.
7. *Minimalizm;* yalınlık ve geometriyi esas alan, soyut sanatın en son noktasıdır. Üç boyutlu eserlerde daha fazla görülmektedir. Öncüleri; B. Newman, T. Smith'tir.
8. *Arazi Sanatı*; doğrudan doğa üzerinde çalışılan anıtsal çalışmalardır, çağdaş sanat hareketidir. Geniş, toprak alanlarda çalışılmıştır. Öncüsü; D. Oppenheim'dir.
9. *Kavramsal Sanat*; tartışma ve söyleşileri içine alan, izleyiciyi düşünsel olarak zorlayan, ironik bir üslup kullanılan bir akımdır. Öncüsü; T. Atkinson'dur.
10. *Fluxus Grubu*; özellikle müzik gruplarının benimsediği akımda, şenlikler, gösteriler, filmlerden meydana gelen alternatif yaklaşımlar ortaya konmuştur. Öncüleri; J. Beyus, F. Dufrene'dir.

Çağdaş sanat anlayışına göre sanat akımları incelendiğinde fırça ve boya kullanılarak yapılan tasvir sanatı ile figüratif heykel sanatının giderek önemini yitirdiği görülmektedir. Buna karşın, 20. yüzyılın ikinci yarısından bu zamana güzel sanatlar alanında, nesneler bizzat sanat eseri ögesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Böylece, soyut değil somut sanat anlayışı ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak; sanatçı gerçek görev alanını, teknolojik saldırı karşısında saptama olanağı bulmuştur ve bu da onun sanatsal fantezisine dayanan, yoruma dayanan biçimlendirmedir. Bu yol, sanatçı için daima çıkış olacaktır (Turani, 2003).

7. SANAT EĞİTİMİNDE KULLANILAN YÖNTEM-TEKNİKLER

Sanat eğitimi kendine has yöntem ve tekniklere sahip bir alandır. Aşağıda daha çok okul ortamında verilen sanat eğitimi kapsamında öğrencilerin yaratıcığını geliştirmeye yönelik ve ulaşılabilir malzemelerin kullanılabileceği yöntem ve tekniklere yer verilmiştir(Buyurgan ve Buyurgan, 2012'den düzenlenerek aktarılmıştır):

- *Çizgisel çalışmalar*: bir konunun, bir öykünün çizgisel olarak ifade edilmesidir. Sözgelimi; meyvelerin çizgisel, dokusal özelliklerini ifade eden natürmort resmi çizdirilebilir. Uçurtma uçuran çocukları betimleyen bir resim çizdirilebilir.
- *Desen;* bir nesnenin ya da bir figürün orantılı bir şekilde yüzeye aktarılmasıdır.
- *İmgesel tasarım çalışmaları ve perspektif*; belleğini kullanarak kompozisyon oluşturma ve perspektif kurallarının doğru biçimde aktarılması gereken çalışmalardır. Sözgelimi, yemek yiyen bir aile resmi.

- *Renkli resim teknikleri*; yağlı boya, guaj boya, akrilik boya, sulu boya, pastel boya, keçeli boya, mum boya, kuru boya, parmak boya, tutkallı boya gibi malzemelerle yapılan çalışmalardır.
- *Lekesel çalışmalar*; açık, orta ve koyu tonların kullanılarak yapılan çalışmalardır. Sözgelimi, mürekkep kullanarak yapılan lavi çalışmaları.
- *Şablon baskı*; açık, orta ve koyu tonların kullanılarak, tasarlanan kompozisyonun kalıp haline dönüştürüldükten sonra basılması suretiyle olan çalışmalardır.
- *Kolaj;* açık, orta, koyu tonları farklı kâğıt malzemelerin kimi zaman boya dakullanarak yüzeye aktarıldığı çalışmalardır.
- *Lavi;* Mürekkep, su ve fırça ile farklı tonlar yakalayıp kompozisyonun yüzeye aktarılmasıdır.
- *Dokusal çalışmalar*; doğadaki farklı dokusal özelliği olan nesnelerin ya da canlı varlıkların çizgisel olarak dokusal özelliklerinin betimlenmesi ya da baskı teknikleri ile yüzeye aktarılmasıdır.
- *Portre;* baş ve omuz arasındaki mesafenin yüzeye aktarılmasıdır. Kişi kendi portresini yaparsa otoportre olarak adlandırılır.
- *Grafik çalışmaları*; amblem, afiş, kitap kapağı gibi grafiksel çalışmaları kapsar.
- *Kâğıt çalışmaları*; farklı kâğıt türlerinin (gazete, renkli, kuşe, ambalaj kâğıdı gibi...) renklendirilerek, buruşturularak, katlanarak kullanıldığı çalışmalardır.
- *Ebru sanatı;*kâğıt bezeme sanatlarının en önemlilerindendir. Türk asıllı olduğu kabul edilen bu sanat türü renk kümeleri meydana getirilerek oluşturulur.
- *İki boyutlu kâğıt çalışmaları*; geometrik şekillerden faydalanılarak, kaydırma, çıkarma gibi yöntemlerle oluşturulan çalışmalardır.
- *Üç boyutlu kâğıt çalışmaları*; kâğıdın katlanma özelliği kullanılarak üç boyutlu hale getirilmesi ile oluşturulan çalışmalardır.
- *Kâğıt hamuru ile üç boyutlu çalışmalar*; kâğıdın su içinde bekletilip, çürütülüp, tutkalla yoğurulup şekillendirilmesi ile oluşan çalışmalardır. Üç boyutlu biçimler oluşturulup, kurutulup, renklendirilebilir.
- *Kâğıt ile inşa çalışmaları*; katlanan kağıtların birim haline getirildikten sonra yapıştırılması ile oluşturulan çalışmalardır.
- *Kolay baskı teknikleri*; ip baskısı, yaprak baskısı, limon baskısı, parmak baskısı, linol baskısı, monotipi baskı...

- *Geri dönüşüm çalışmaları*; kâğıt, metal, ahşap, plastik... gibi atık malzemelerin birleştirilerek yaratıcı tasarımların oluşturulduğu çalışmalardır.
- *Mozaik çalışmaları*; kâğıt, fayans, taş, cam gibi malzemelerin küçük parçalara ayrılıp, kompozisyon dahilinde birleştirilip, yapıştırılması ile oluşturulan çalışmalardır

Son yıllarda sanat eğitiminde radikal değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Geleneksel yaklaşımda sanat çocuğa aktarılan bir ders iken, yapılandırmacı yaklaşımın öğretim programlarına yansıması ile birlikte çocuğun duygu, düşünce ve birikimini aktardığı bir ders haline gelmiştir. Önceden sanat eğitimcisi, çocuğa nasıl resim yapacağını gösterirken, günümüzde bu yöntem tercih edilmemekle birlikte, çocuğa çizerek göstermek yerine coşturucu, ilgi uyandırıcı konularla çocuğun ilgisini çekip, öz inancına, öz anlatım diline ulaşmasının önemi belirtilmektedir. Böylece özgünlük ve yaratıcılık daha fazla öne çıkmaktadır. Bu durum sanat eğitiminde kullanılan yöntem ve tekniklerin uygulanmasında da öğretmenin rehber rolünde olduğu öğrenci merkezli çalışmalar yapılmasını gerektirmektedir.

8. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE SANAT EĞİTİMİ

Sosyal bilgiler, temel eğitim çağındaki öğrencilerin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmelerine yardımcı olmayı amaçlayan bir derstir. Bununla birlikte öğrencilerin etkin vatandaşlık becerilerine sahip olmaları, çevresindeki ve dünyadaki sorunlara duyarlı, karar verme, problem çözebilme gibi becerilere sahip bireyler olarak yetişmeleri de sosyal bilgiler dersinin amaçları arasındadır. Bu amaçla sosyal bilgiler dersi, disiplinler arası bir yapı ile öğrencilerin yaşadığı çevreyi, ülkesini ve dünyayı geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında tanımalarını sağlayan bir içeriğe sahiptir. Disiplinler arası yapı içerisinde "sanat" da yer almaktadır. Sosyal bilgileri oluşturan diğer disiplinlerden farklı olarak sanat; kavramların, olguların ve bilgilerin somutlaştırılmasını ve kalıcı hale gelmesini sağlayan bir güce sahiptir.

8.1. Sosyal Bilgiler ve Sanat

Tarihsel ve güncel sorunların sanatsal bakış açısı ile incelenmesi, eleştirel düşünmeyi teşvik eder. Öğrenciler sanat yoluyla sosyal bilgiler konularına duyuşsal açıyla yaklaşabilirler. Sosyal bilgiler, sanat dalları ile öğrencilerin içeriği keşfetmelerini sağlayabilir ve öğrencilerin geçmişi yorumlamalarına, bugünle karşılaştırmasına ve geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunmalarına yardımcı olabilir. Örneğin, Picasso tarafından yapılan *Guernica* tablosunu incelemek, öğrencilerin kübik ve sembolik bir sanat eserini yorumlamalarını, İspanyol İç Savaşı ve sanatçı hakkındaki bilgileri birleştirmesini ve bir sanatçının gözüyle savaş hakkında yeni bil-

giler inşa etmelerini gerektirir. Sanatsal deneyimler sayesinde öğrenciler, geçmişi sanatla yorumlayarak günümüzle ilişkilendirirler. Öğrenciler, sanat eserlerinden veya diğer kaynaklardan edinilen bilgileri sentezlerken zaman diliminin / kronolojinin ve kültürün önemini keşfederler. Sanat, sosyal bilgiler öğretimi ve öğrenimini zenginleştirir, öğrencinin akademik ve sosyal gelişimi için fırsatlar oluşturur (Morris & Obenchain, 2001).

İlgili literatür incelendiğinde sosyal bilgiler dersinde sanat eğitimine yönelik çalışmaların ağırlıklı olarak müze eğitimi kapsamında yürütüldüğünü görmekteyiz. Bu kapsamda yapılan çalışmaları ise 4 grupta toplamak mümkündür:

a) Sosyal bilgiler dersinde müze ve tarihi mekân kullanımına yönelik *uygulamalı çalışmalar* (Çalışkan ve Çerkes, 2012; Egüz ve Kesten, 2012; Filiz, 2010; Üztemur, Dinç ve Acun, 2018; Yıldırım ve Tahiroğlu, 2012).

b) Sosyal bilgiler dersinde müze ve tarihi mekân kullanımına yönelik *öğrenci* görüşlerini yansıtan çalışmalar (Yılmaz ve Şeker, 2011).

c) Sosyal bilgiler dersinde müze ve tarihi mekân kullanımına yönelik *öğretmen adaylarının* görüşlerini yansıtan çalışmalar (Selanik Ay ve Kurtdede Fidan, 2014; Yılmaz ve Egüz, 2015).

d) Sosyal bilgiler dersinde müze ve tarihi mekân kullanımına yönelik *öğretmen* görüşlerini yansıtan çalışmalar (Avcı ve Öner, 2015; Güleç ve Alkış, 2003; Kısa ve Gazel, 2016).

Müze eğitimi ile ilgili yapılan araştırmaların daha çok öğretmen, öğretmen adayı ve öğrencilerin görüşlerini belirlemeyi amaçladığı görülmektedir. Sosyal bilgiler dersi için müzelerde yapılacak uygulamalı çalışmaların literatüre eklenmesi, alana ve uygulayıcı konumdaki öğretmenlere katkı sağlayacaktır.

Sanatı, müze eğitimi kapsamı dışında sosyal bilgilerin bir disiplini olarak ele alan çalışma sayısının ise oldukça az olduğu görülmektedir. Akhan (2014), Sosyal Bilgiler öğretim programının amaçlarına ulaşmada sanat etkinliklerinin kullanılmasının etkisini belirlemeyi amaçlayan çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenleri için örnek uygulamalara da yer vermiştir. Çalışma kapsamında sosyal bilgiler eğitimi ve sanat eğitimin örtüşen amaçları göz önüne alınarak 8. sınıf öğrencilerine yönelik 12 haftalık (24 ders saati) bir uygulama yapılmıştır. Çalışmada sanat etkinliklerinin Sosyal Bilgiler programının amaçlarına ulaşmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmış, ayrıca sosyal bilgiler öğretmenlerinin sanat etkinliklerini derslerinde aktif olarak kullanabilmelerine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Akhan, Altıkulaç ve Demirezen, (2013) tarafından yapılan çalışmada ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler derslerindeki sanat konularının öğreti-

mine yönelik görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır.Çalışmanın sonuçlarına göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin sanat konularının öğretimine önem verdikleri, sosyal bilgiler dersi içindeki sanat konularının önemli olduğunu düşündükleri görülmüştür. Ayrıca öğretmenler, sanat etkinliklerinde müze gezilerine önem verdiklerini ve tarih konularını anlatırken sanattan daha fazla yararlandıklarını ancak sosyal bilgiler derslerinde sanat etkinlikleri yapmak için gerekli zamanı bulamadıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca çalışma grubundaki öğretmenlerin gerek ders saatinin yetersizliği gerekse sanata ilişkin kişisel bilgilerinin yetersizliği gibi sebeplerle sanat konularını içeren etkinlikler planlamakta ve sürdürmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu çalışmanın sonuçlarından hareketle sosyal bilgiler derslerinde sanat etkinliklerine yer verilebilmesi için öğretmenlerin teorik olarak desteklenmesi ve uygulamalı çalışmaların literatürde da çok yer alması gerektiği söylenebilir.

8.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Sanatın Yeri

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı (MEB, 2018a) incelendiğinde genel amaçlar arasında sanat ve sanat eğitimi ile ilişkilendirilebilecek maddeler bulunduğu görülmektedir. Bu maddeler şunlardır(MEB, 2018a, s. 8):

> *Madde 4.* "Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder."
>
> *Madde 10.* "Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar."
>
> *Madde 14.* "Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtir"
>
> *Madde 17.* "Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir."
>
> *Madde 18.* "Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır."

Sosyal bilgiler öğretim programının genel amaçları arasında yer alan bu maddelerin, sanat eğitiminin amaçları ile örtüştüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar açıklanırken "… *uygun görülen kazanımlar resim, musiki, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya modern sanat ürünleriyle desteklenmelidir* (madde 8)" ifadesine yer verilmektedir (MEB, 2018a). Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi sosyal bilgiler öğretim programında, genel amaçlara ulaşılması yolunda sanatsal unsurlar kullanılarak derslerin zenginleştirilmesi ifade edilmektedir.

Sosyal bilgiler öğretim programı (MEB,2018a) öğrenme alanları ve kazanımlara göre incelendiğinde sanatsal örneklere en çok yer verilen öğrenme alanının "Kültür ve Miras" öğrenme alanı olduğu görülmektedir. Bu öğrenme alanına ilişkin kazanımlara baktığımızda sanat eserlerinin örnek olarak kullanılabileceği, dersin sanat etkinlileri ile planlanabileceği kazanımlar görmekteyiz. Aşağıda 4. 5. 6. ve 7. sınıf Kültür ve Miras öğrenme alanında sanatsal unsurlardan yararlanabilecek kazanımlara yer verilmiştir.

Tablo 2. *Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Sanatsal Unsurlardan Yararlanabilecek Kazanımlar*

Kazanım Nu	Kazanımlar
4.2.2.	Ailesi ve çevresindeki milli kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir.
5.2.1.	Somut kalıntılardan yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder.
5.2.2.	Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtır.
6.2.1.	Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.
7.2.5.	Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.

Kaynak: MEB (2018a)'den derlenerek aktarılmıştır.

Sosyal Bilgiler öğretim programında (MEB, 2018a) öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler yer almaktadır. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenmiş olan bu yetkinlik alanlarından biri olan kültürel farkındalık ve ifade;"*Müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar dâhil olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak görüş, deneyim ve duyguların yaratıcı bir şekilde ifade edilmesinin öneminin takdiridir*." şeklinde açıklanmaktadır (MEB, 2018a, s. 4). Açıklamadan da anlaşıldığı gibi öğrencilerin deneyim ve duygularını ifade edebilme yetkinliğine sahip olmalarında sanat etkili bir yoldur.

Öğretim programında yer alan açıklamalar ve ilgili kazanımlar ve literatür göz önüne alındığında sanatın sosyal bilgiler öğretimindeki yeri ve önemi açıkça anlaşılmaktadır. Sanat insan ruhunu besleyen en önemli unsurlardan biridir. Kültürel anlamda sanat ile yoğurulmuş, hayatın her alanında sanatsal bakış açısı kazanabilmiş nesiller yetiştirebilmek için tüm öğretim kademelerinde sürdürülebilir bir sanat eğitimi gereklidir. Sosyal bilgilerin doğasında yer alan bir disiplin olarak düşünüldüğünde sanat, tarihsel ve kültürel birikimin kuşaktan kuşağa aktarılmasında da önemli bir göreve sahiptir.

Sanat etkinlikleri ile zenginleştirilmiş bir sosyal bilgiler eğitimi, öğrencilere şu katkıları sağlar:

- Öğrenciler çeşitli sanat eserlerini inceleyerek tarihi olayları sanatçıların gözünden, farklı bir bakış açısı ile analiz edebilirler.
- Öğrenme alanları kazanımlarına uyumlu olarak hazırlanacak sanat etkinlikleri ile öğrenciler, sosyal bilgiler programında yer alan "*eleştirel düşünme, empati, yenilikçi düşünme*" gibi becerileri kazanabilirler.
- Öğrenme alanları kazanımlarına uyumlu olarak hazırlanacak sanat etkinlikleri ile öğrenciler, sosyal bilgiler programında yer alan "*estetik*" değerini kazanabilirler.
- Sosyal bilgilerin kapsamındaki kavramlara, olgulara, genellemelere yönelik yapılacak sanat etkinlikleri ile kalıcı öğrenmeyi sağlayabilirler.
- Öğrenmede bireysel farklılıklar olabileceği ilkesinden hareketle, özel yetenekli ya da öğrenme güçlüğü yaşayan öğrenciler için hazırlanan sosyal bilgiler BEP (bireyselleştirilmiş eğitim programı) planları sanat etkinlikleri ile zenginleştirilebilir. Böylece öğrenciler farklı eğitim yaşantıları deneyimleyebilirler.

Sıra Sizde!

Sanat etkinlikleri ile zenginleştirilmiş bir sosyal bilgiler eğitiminin, öğrencilere ne tür katkılar sağlayabileceğine ilişkin iki madde yazınız.

……

……

……

……

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE SANAT EĞİTİMİ İÇİN ÖRNEK ETKİNLİK PLANI

Sınıf:	7
Öğrenme Alanı	Kültür ve Miras
Kazanım	S.B. 7.2.5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir
Materyal	Sosyal Bilgiler ders kitabı (MEB,2018), Çini görselleri, çini şablonları
Yöntem Teknik	Anlatım, soru cevap, beyin fırtınası

Hazırlık: Sosyal Bilgiler (MEB, 2018b) ders kitabı "Osmanlıdan Kalan Mirasımız" isimli konunun 89. sayfasındaçini sanatına ilişkin yer alan bilgiler öğrencilerle birlikte incelenir.

Osmanlıca kökenli bir sözcük olan "çini" sırlı kap anlamına gelmektedir. Osmanlılar çini sözcüğünü kilden yapılan her türlü kap için kullanmıştır. İngilizcede nitelikli yemek takımı anlamına gelen "china" (Çin) ifadesi gibi çini kelimesi de Çin kelimesinden türetilmiş, porselen sanatını dünyaya taşıyan bir isimdir. Çini toprağın pişirildikten sonra şekil verilip tabak, vazo ve sürahi gibi eşyalar üretilmesine dayalı bir el sanatıdır. Fayans, porselen, tabak gibi eşyaların üretilmesine dayalı bir el sanatıdır. Fayans, forselen, tabak gibi eşyaların süslenmesinde kullanılan bir yüzü sır, renkli dekor ve motiflerle ilenmiş eşyalara çini denir. Osmanlı Devleti'nde çini iç ve dış mimari süslemesinde yaygın olarak kullanılmıştır.

Şekil Çini Sanatı Örneği

(MEB, 2018b, 89)

Uygulama: Ders kitabında çini hakkında verilen bilgiler incelendikten sonra öğrencilere "Sizce günümüzde bu sanat sürdürülmekte midir?" sorusu sorularak öğrencilerin düşünceleri alınır.Daha sonra çini sanatının yaşayan ustalarından bir olan Mehmet GÜRSOY hakkında bilgi verilir.

İznik çini sanatının üstadı: Mehmet Gürsoy

Mehmet Gürsoy, İznik Çini sanatını günümüzde tekrar yorumlayıp ortaya koyduğu eserler ve dünyanın pek çok ülkesinde açtığı onlarca sergi ile İznik çiniciliğinin yeniden doğup canlanmasında ve bilinirliliğinin artmasında büyük rol oynamış bir isim. UNESCO tarafından 2009 yılında "Yaşayan İnsan Hazinesi" ilan edilen GÜRSOY'un çini sanatına ilişkin özgün tanımları var:

"Çini, altın oranı toprağa aktarma, toprağı canlandırma hadisesidir bu. Öyle yüksek bir sanattır. Bir ömür değil bin ömür feda olsun bu sanata."

"Çini; kıymetli taşların rengini sır altına gizleme sanatıdır. Yani mücevher renklerini sır altına gizleme sanatıdır. Yüzyıllar boyu bu mücevherler ışıldar durur duvarlarımızda, mekânlarımızda, camilerde, saraylarda, konaklarda ve en son Hakk'a gittiğimiz, defnedildiğimiz türbelerde."

(Web Kaynağı: 7)

Çini ve Mehmet GÜRSOY ile ilgili ayrıntılı bilgiye aşağıda yer alan internet adreslerinden erişilebilir. Bu sayfalarda yer alan bilgiler sınıf ortamında akıllı tahta yardımıyla öğrencilerle paylaşılabilir.

- http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12945/mehmet-gursoy-cini-sanatcisi.html
- https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/cini-bir-goz-musikisidir/648935

Mehmet Gürsoy'un çini ile ilgili yaptığı tanımlar okunarak öğrencilerin tanımlarda geçen ifadeler öğrencilerle birlikte incelenir ve sanatçının sanatına verdiği değeri ifade etme şekline dikkat çekilir. Daha sonra öğrencilere aşağıdaki gibi sorular yönlendirilebilir:

- Kendi ifadelerinizle çini sanatını nasıl tanımlarsınız?
- Yakın çevrenizde çini sanatı örneği gördünüz mü? Bu sanatla ilgilenen biriyle tanıştınız mı?

(Öğrencilerden olumlu cevaplar alınması durumunda kişisel deneyimlerini aktarmaları istenir. Daha sonra çini örnekleri görselleri öğrencilerle paylaşılarak incelenir.Olumsuz cevaplar gelmesi durumunda ise çini örnekleri görselleri öğrencilerle paylaşılarak incelenir. Kullanılan renklere, desenlere dikkat çekilir.)

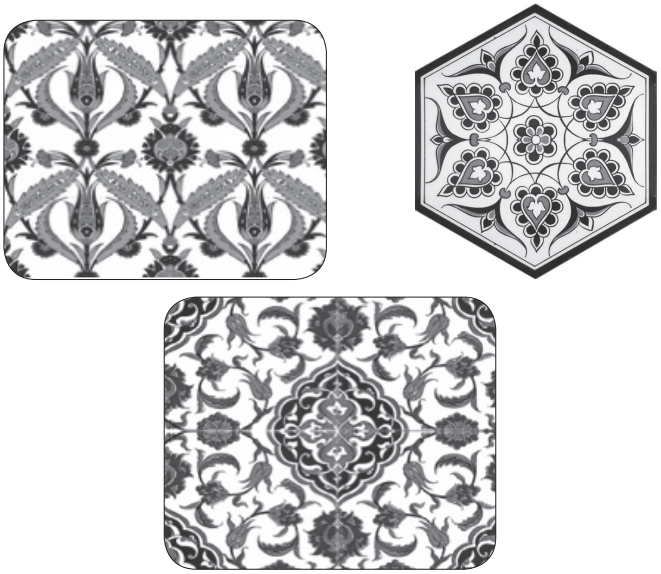

(Görseller https://www.armadacini.com/ adresinden izin alınarak kullanılmıştır.)

- Çini geçmişte ve günümüzde süsleme ve mimari amaçlarla kullanılmıştır. Sizce gelecekte teknolojinin de etkisiyle hangi alanlarda kullanılabilir?

Beyin fırtınası tekniği kullanılarak öğrencilerin fikirleri alınır. (Öğrenciler fikirlerini söylerken herhangi bir açıklama yapmaz. Doğru bir cevap aranmadığı, düşüncelerini rahatlıkla söyleyebilecekleri konusunda öğrenciler bilgilendirilir. Tüm fikirler tahtaya sıralanarak yazıldıktan sonra öğrencilerle birlikte değerlendirilir. Benzer fikirler birleştirilebilir. Değerlendirme sonunda uygulama için en uygun olan fikirler belirlenir.)

Değerlendirme:

Öğrenciler, etkinlik sürecinde gördükleri çini örneklerinden esinlenerek kendi tasarımlarını yapmaları konusunda ödevlendirilir. Bu ödevlendirmede 3 yöntem kullanılabilir:

1. Öğrenciler tasarımlarını kendilerine verilen hazır bir şablon üzerinde yapabilirler. Aşağıda yer alan görsellerdeki gibi şablonlar kullanılabilir.

2. Görsel sanatlar öğretmeni ile işbirliği yapılarak, öğrencilerin gerçek eşyalar üzerinde çalışmaları sağlanabilir.

3. Birinci ve ikinci çalışmaya katılmak istemeyen öğrenciler için desen çalışması önerilebilir. Öğrencilerin aşağıda yer alan görsellerdeki gibi desenleri renklendirmeleri istenir. Yapılan çalışmalar sınıf panosunda ve okulun uygun yerlerinde sergilenir.

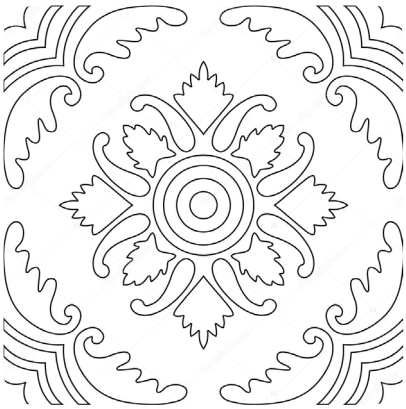

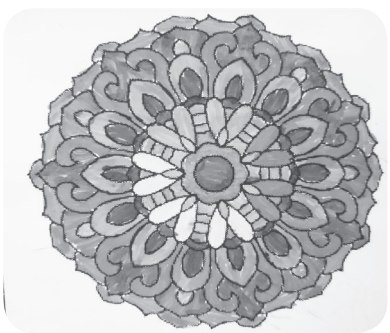

Not: Bu etkinlik planı bölüm yazarları tarafından Ankara ili Çankaya ilçesindeki bir ortaokulda uygulanmış olup, yukarıda yer alan görseller öğrenci çalışmalarına aittir.

KAYNAKÇA

Akhan, N.E., Altıkulaç, A. ve Demirezen, S. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler derslerindeki sanat konularının öğretimine yönelik görüşleri.* 1.Kıbrıs Eğitim Araştırmaları Kongresi Tam Metin Kitabı, 588-605.

Akhan, N. E. (2014). The use of art activities in social studies classes. *educational research and reviews,*9(20), 954-966.

Artun, A. ve Aliçavuşoğlu, E.(2009). *Bauhaus: modernleşmenin tasarımı, Türkiye'de mimarlık, sanat, tasarım eğitimi ve Bauhaus*. 1. Baskı. İstanbul: İletişim.

Artut, K. (2001). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri.*(1.Baskı), Ankara: Anı.

Avcı, C. ve Öner, G. (2015). Tarihi mekânlar ile sosyal bilgiler öğretimi: sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüş ve önerileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 15(USBES Özel Sayısı I), 108-133.

Buyurgan, S. ve Buyurgan, U. (2012). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Çalışkan, H. ve Çerkez, S. (2012). Sosyal bilgiler derslerindeki müzeyle eğitim uygulamalarının öğrenci görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 4(1).

Egüz, Ş. ve Kesten, A. (2012). Sosyal bilgiler dersinde müze ile eğitimin öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi: Samsun İli Örneği, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt. 13, Sayı.1. 81-104.

Erbay, M. (2013). *Sanat Eğitimi Üzerine*. İstanbul: Beta.

Erinç, S.M. (2009). *Resmin Eleştirisi Üzerine (3.baskı)*. Ankara: Ütopya.

Erdemci, F., Germaner, S. ve Koçak, O. (2008). *Modern ve ötesi 1950- 2000*, İstanbul: Bilgi.

Filiz, N. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminde müze kullanımı*. (Yüksek LisansTezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Fischer, E. 1998). *Sanatın Gerekliliği.*(Çev.: C. Çapan), (8.baskı), İstanbul: Payel.

Giray, K.(1997). *Türkiye İş Bankası resim koleksiyonu*. Ankara: Kültür.

Giray, K. (2016). Erol Akyavaş: aşkın yolu üzerinde bir eşsiz sır.*Artam Global Arte&Design*, Mart-Nisan (37). İstanbul: Promat.

Güleç S. ve Alkış S.(2003). Sosyal bilgiler öğretiminde müze gezilerinin iletişimsel boyutu. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(17), 63-78.

Kavuran, T. ve Dede, B. (2013). Platon ve Aristolales'in sanat etiği, estetik kavramı ve yansımaları.*Atatürk Sanat Dergisi*, 23, 47-64.

Kehnemuyi, Z.(1995). *Çocuğun görsel sanat eğitimi.*(2.baskı), İstanbul: YKY.

Kırışoğlu, O. T. (2014). *Sanat bir serüven*. Ankara: Pegem Akademi.

Kırışoğlu, O. T. (2015). *Sanat kültür yaratıcılık.*(2.baskı), Ankara: Pegem Akademi.

Kısa Y. ve Gazel A.A. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde müze kullanımına ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerinin incelenmesi (Afyonkarahisar Müzeleri). *Internatıonal Journal Of Fıeld Educatıon*, *2*(1), 51-83.

Lynton, N. (2004). *Modern sanatın öyküsü*.(3. Baskı), İstanbul: Remzi.

Madra, B. ve Dostoğlu, H. (2000). *Erol Akyavaş yaşamı ve yapıtları.* İstanbul: Bilgi

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018a). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. https://ttkb.meb.gov.tr adresinden, 10.04.2019 tarihinde erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018b).*Sosyal bilgiler ders kitabı, 7. sınıf*. https://eba.gov.tr adresinden, 10.04.2019 tarihinde erişilmiştir.

Morris, V. R. & Obenchain M. K. (2001). Three methods for teaching the social studies to students through the arts.*Canada's National Social Studies Journal*:35,(4) https://canadian-social-studies-journal.educ.ualberta.ca/content/articles-2000-2010#ARsocstud_through_arts45 adresinden 15.05.2019 tarihinde erişilmiştir.

San, İ. (2019). *Sanat ve eğitim.*(5.baskı). Ankara: Ütopya.

Selanik Ay T. ve Kurtdede Fidan N. (2014). Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde müzelerden yararlanmaya ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,13*(48), 69-89.

Südor, G.(2006). *Temel tasarım eğitimi.* İstanbul: Tiglat.

Tansuğ, S. (1993). *Çağdaş Türk sanatı*. İstanbul: Remzi.

Tunalı, İ. (1998). *Estetik.*(5.baskı). İstanbul: Remzi

Turani, A. (2003). *Çağdaş sanat felsefesi.*(4.baskı),İstanbul: Remzi

Ömerustaoğlu, A. (2007). Bir insani fenomen olarak estetik bilinç.*Kazım Karabekir eğitim Fakültesi Dergisi,* 15, 18-26.

Özsoy, V. (2015). Sanat *dünyamız. Görsel sanatlar eğitiminin gerekliliği ve tarihçesi*. Ankara:YKY.

Uysal, N.(2016). *Sanat eğitimi veren kurumlardaki öğrencilerin sanatsal farkındalıklarının öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi (Anadolu medeniyetleri müzesi örneği).*(Doktora tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Üztemur, S., Dinç, E.ve Acun, İ. (2018). Sosyal bilgiler öğretiminde müze ve tarihi mekân kullanımının 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler algılarına etkisi: bir eylem araştırması. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, *11*(1), 135-168.

Yıldırım, T. ve Tahiroğlu, M. (2012). Sanal ortamda gerçekleştirilen müze gezilerinin ilköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarına etkisi,*Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(39),104-114.

Yılmaz, A. ve Egüz Ş. (2015). Tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tarih öğretiminde müzenin önemi hakkındaki tecrübe ve düşünceleri.*Turkish Studies*,*10*(11), 1637-1650.

Yılmaz, K. ve Şeker, M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin müze gezilerine ve müzelerin sosyal bilgiler öğretiminde kullanılmasına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *1*(3), 21-39.

Yolcu, E. (2009). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*. Ankara: Nobel.

Web Kaynakları:

1. https**:**//ekitap.ktb.gov.tr/TR-80348/sanat-egitimi.html adresinden 30.06.2019 tarihinde erişilmiştir.
2. http://lebriz.com/pages/artist.aspx?lang=TR adresinden 20.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
3. http://lebriz.com/pages/artist.aspx?lang=TR adresinden 20.05. 2019 tarihinde erişilmiştir.
4. https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/106856 adresinden 30.06.2019 tarihinde erişilmiştir.
5. http://www.erdincbakla.com/ adresinden 22.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
6. http://lebriz.com/pages/artist.aspx?lang=TR20 Mayıs 2019 tarihinde erişilmiştir.
7. https://www.ismek.ist/blog/icerik.aspx?p=38320.05.2019 tarihinde erişilmiştir.